

СУЧАСНИЙ СТАН КУЛЬТУРИ І ТЕХНІКИ УСНОГО МОВЛЕННЯ ХЕРСОНСЬКИХ ТЕЛЕЖУРНАЛІСТІВ

Стаття присвячена дослідженню рівня фонетичної компетенції журналістів херсонських телеканалів під час ефірних виступів. Ключові слова: фонетична компетенція, орфоепічні норми, культура мовлення.

The article is devoted research of level of phonetic jurisdiction of journalists of the Kherson TV channels during ether appearances. Key words: phonetic jurisdiction, orthoepical norms, culture of speech.

Проблема мовної компетенції перебуває в колі зору багатьох учених – мовознавців, лінгводидактів, психологів, педагогів, медіалінгвістів, соціологів та ін. Значну увагу приділяють дослідженню мовної компетенції у професійній діяльності, зокрема у такій, що безпосередньо пов'язана із здійсненням комунікації (Н. Завіниченко, Л. Любчак, О. Нещерет, Ю. Паскевська, І. Тяллева, Н. Шевченко, Н. Шацька). Особливу увагу лінгвістів привертає питання мовної компетенції журналіста. Її низький рівень є однією з основних проблем сучасного мас-медійного мовлення. Науковці констатують, що сучасне українське публіцистичне мовлення характеризується високим рівнем безграмотності: "Через неналежну мовну компетенцію працівників засобів масової інформації, економію деяких редакції на оплаті коректора, з'являється велика кількість різноманітних помилок – лексичних, орфографічних, пунктуаційних, стилістичних тощо" [2, с. 204]. Найгіршою є ситуація з мовною компетенцією телевізійних журналістів. Слово з телеекрана має бути не лише засобом передачі інформації, але й фактором емоційного

ЛІНГВІСТИКА. Випуск ХІХ

164

впливу на глядачів, взірцем правильної вимови, а текст, який вимовляється, повинен приносити глядачеві естетичну насолоду. На жаль, можна назвати лише поодинокі загальнонаціональні телевізійні канали, що дбайливо ставляться до чистоти української мови. Значно гіршою є ситуація з мовною компетенцією тележурналістів регіональних ЗМІ. Медіалінгвісти досліджують різні аспекти мовної культури телевізійних засобів масової інформації. У працях А. Погрібного, С. Караванського, В. Лизанчука, О. Пономарева, С. Радчука, О. Білянської, М. Лесюка, Н. Бабич, С. Єрмоленко, А. Коваль, М. Пилинського, В. Русанівського, О. Сербенської, Н. Сологуб, Л. Хоменко та ін. зосереджено увагу на вивченні мови телебачення з погляду того, наскільки вона відповідає нормам літературної мови. Українська наука має певні здобутки й у вивченні культури ефірного мовлення (Б. Антоненко-Давидович, Н. Бабич, Ю. Єлісовенко, А. Капелюшний, Н. Непийвода та ін.). Побіжно питання мовної компетенції розглянуто ученими, що досліджують загальну професійну компетентність журналіста (В. Березін, В. Болотов, В. Ворошилов, Я. Засурський, С. Корконосенко, О. Короченський, Г. Лазутіна, Є. Прохоров, В. Різун, В. Шкляр та ін.). Актуальність наукової розвідки зумовлена підвищенням інтересом сучасної лінгвістики до вивчення мови телебачення, зокрема потребою детального висвітлення мовної компетенції телевізійних журналістів. На сьогодні ще немає ґрунтовного лінгвістичного дослідження з цієї теми. Поза увагою учених залишилося

комплексне вивчення порушень мовних норм регіональними тележурналістами, що дало б змогу вирішити широке коло мовознавчих проблем. Сучасні мас-медіа гостро потребують професійно компетентних, зокрема і в мовному аспекті, журналістів. Саме тому проблема мовної компетенції телевізійних журналістів сьогодні особливо актуальна. Метою статті є вивчення сучасного стану культури і техніки усного мовлення херсонських тележурналістів під час їхніх ефірних виступів. Культура і техніка усного мовлення журналіста передбачає володіння високим рівнем мовної компетенції – фонетичної, лексичної, граматичної. Під фонетичною компетенцією журналіста розуміємо дотримання ним орфоепічних та акцентуаційних норм сучасної української літературної мови, тобто належну вимову звуків і словосполучень, наголошення та інтонацію. У мовленні журналістів-ефірників найбільше вражають слух помилки фонетичного плану. Зокрема, це порушення правила чергування у-в, і-й, варіантів прийменника з, із, зі. Це можна пояснити засиллям російської розмовної мови, що впливає на особливості вимови звуків, а також дефекти вимови, пов'язані з будовою мовного апарату журналіста чи диктора. Унормована вимова є однією з ознак культури мовлення журналіста як публічної особи і професійного мовця, тому порушення орфоепічної норми веде до зниження культури як окремої людини, так і суспільства, аудиторії глядачів, для якої працюють журналісти. Практичне значення орфоепії для тих, хто працює в ефірі, винятково важливе, оскільки дотримання орфоепічних норм, як й інших літературних норм, удосконалює мову як засіб спілкування, полегшує обмін думками. Ю.Єлісовенко у статті "Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці" виділяє "три руйнівні тенденції" щодо порушення норм вимови – це "фекання", "шокання" і "цікання" [1, с. 170]. Дослідник наголошує на неправильній вимові [y̆] нескладового, на тому, що журналісти не володіють практичними навичками його застосування в публічному мовленні. Це призводить до поширення т.зв. "фекання", яку набуло в телевізійному ефірі загрозливих масштабів. У мовленні херсонських тележурналістів спостерігаємо: "Прийшоф, побачиф, переміг! Почувши ці слова, ми одразу згадуємо про армреслінг" (Кобельчук О., ВТВ плюс. "Молодь.ua". 14.11.12); "Свідкі інциденту не виявилися", "Чоловік пішоф за допомогою до сусіда", "Понад тисячу доларіф вилучено при обшуку квартири підприємця" (Савченко М., ВТВ плюс. "Гучна справа". 28.09.2012); "Харкіф приймав херсонську команду" (Афанасьєв Д., ВТВ плюс. Новини. Спорт. 17.09.2012); "Піфтори гривні не вистачило бабусі для розрахунку за спожитий газ" (Леденьова О., ВТВ плюс. Новини. 16.12.12). За нормами

---

## Розділ II. Дискурс у міжкультурній комунікації

165

орфоепії необхідно в кінці складу і слова приголосний [в] вимовляти як нескладовий [y̆]: прийшо[y̆], побачи[y̆], свідкі[y̆], пішо[y̆], доларі[y̆], Харкі[y̆], пі[y̆]тори. Не менш загрозливою є тенденція "шокання", що інколи притаманна мовленню тележурналістів. Вона відображає ігнорування норм вимови шиплячих приголосних української мови [ч] і [шч], які відповідно до них повинні звучати твердо, наприклад: [ч]асто, [шч]оразу, [ч]емний, [шч]ирий, [ч]оловік, бор[шч]. Зокрема, "шокання" поширене переважно в південних та південно-східних регіонах України, і херсонські тележурналісти в цьому не є винятком. Зауважимо, що місцеві медійники до "шокання" додають і м'яку вимову шиплячих: "А [ш'ож] сталося?" (Бунчук О., ВТВ плюс. Ранок з ВТВ плюс.

14.01.13); "І [ш'є] наші спортсмени вибороли право представляти Україну на [ч'є]мпіонатах Європи та світі у 2013 році", "Серед дів[ч'а]т – рівний рахунок 1:1" (Афанасьєв Д., ВТВ плюс. Новини. Спорт. 14.02.13); "В Італії Дід Мороз називається Баббо Натале, такий собі [ч'о]ловік із трубкою" (Стафікопуло Л., ВТВ плюс. "Молодь.ua". 27.01.13); "На Херсон[ш'ї]ні запо[ч'а]ткували новий конкурс" (Мандибуря Т. ХОДТРК "Скіфія". "Таврійські новини". За власної ініціативи. 13.02.2013); "На дорогах Херсон[ш'ї]ни – жодних правил, лише свавілля" (Бунчук О. ВТВ плюс. Новини. 12.12.2012); "Олександрю одразу [ш'о] сь не сподобалося" (Домащенко І. ВТВ плюс. Новини. На зимівлю. До заповідника "Асканія-Нова" злетілися тисячі пернатих. 26.11.2012); "Полагодили лише [ч'а]стину даху" (Леденьова О. ВТВ плюс. Новини. Херсонські дахи течуть. 04.02.2013); "Влада прагне, щоб люди вірили в обіцянки" (Могилівський С. ВТВ плюс. Трохи особистого. 12.12.12); "Що ж цього вийшло, давайте подивимося" (Жданова О. ХОДТРК "Скіфія". "Молодіжний квартал". 15.11.12). За орфоепічними нормами правильно вимовляти шиплячі твердо, а букву щ передавати як [шч]: [шчож], [шче], [чемпіонатах], [дівчат], [чоловік], [херсонщині], [започаткували], [шчос'], [частину], [шчоб],[шчо]. Третя тенденція – "цікання" – теж фіксується в мовленні херсонських журналістів- ефірників, хоч і не є такою виразною, як "шокання". Вона відрізняється неприпустимою зміною у вимові м'якої проривної приголосної [т] на м'яку свистячу [ц']. Наслідком такої зміни і є "цікання". Наприклад, [поцім] замість [потім]: "І [поцім], для чого так багато платити найманим робітникам?" (Тисленко А. ЯТБ. "Знайомтеся". 12.02.13). Трапляється неправильна вимова дієслівних закінчень. Так, за правилами флексія дієслова ться внаслідок асиміляції вимовляється як [ц'а]. Херсонські телевізійні журналісти в ефірі переважно говорять ться: "Опозиціонери не радяться, вони замаються"; "Усе здобує виявиться порожніми обіцянками влади, а народ як завжди залишиться ні з чим"; "Наближається обіцяне президентом покращення" (Могилівський С. ВТВ плюс. Трохи особистого. 16.01.13); "В першій лізі знаходяться "Таксисти" (Капріора А. ВТВ плюс. Новини. Спорт. 14.02.13); "Мешканці витончуються до різних винаходів" (Леденьова О. ВТВ плюс. Херсонські дахи течуть. 04.02.2013). Поширеною серед тележурналістів є неправильна вимова голосних звуків. Зокрема, вимова звука [а] замість [о] ("акання"): "Сальда не прийшов до виборців", "Не так багата людей зібралося біля міської ради" (Леденьова О. ВТВ плюс. Новини. 15.10.12), "Зірки ходили на роботу"; "До того, як атримати три номінації на престижну премію "Оскар", співачка працювала офіціанткою" (Штигар К. ВТВ плюс. Молодь.ua. 19.12.12); "До початку дев'ятнадцятого століття галландці малювали його струнким чоловіком із трубкою", "У Індії обов'язки Діда Мороза виконує багиня Лакхмі" (Стафікопуло Л. ВТВ плюс. Молодь.ua. 27.01.13); "У дівчат дворазова чемпіонка цих змагань херсонка Тетяна Кравченко несподівана завоювала лише бронзу" (Афанасьєв Д. ВТВ плюс. Новини. Спорт. 14.02.12). За правилами слід говорити звук [о] чітко: Сальдо, багато, роботу, отримати, голландці, богиня, несподівано. Деякі журналісти доволі часто вимовляють звук [і] замість [и]: "А вони ліше виправдовуються, і то не завжди", "Він іншій, не належить до зграї вовків в овечих шкурах", "Віднедавна споживчий кошик наших громадян помітно схуд", "І невдовзі виявиться, що самі винні, адже мовчали", "Можлива, вони й прагнуть чогось ліпшого, кращого", "Так, а все це

ЛІНГВІСТИКА. Випуск ХІХ

чималі кошти", "Отак і живуть" (Могилівський С. ВТВ плюс. Трохи особистого. 10.11.12); інші – навпаки, замість[і] говорять [и]: "Його намирів ніхто спершу не розумів, лише згодом дружина нашого героя усвідомила всю глибину почуттів чоловіка", "Компліментів вона не дочекалася" (Левандовська Т.ХОДТРК "Скіфія". Тема для обговорення – конфлікти. 21.11.12); "На дев'ятий сходинці не менш відома співачка" (Штигар К. ВТВ плюс. Молодь.ua. 19.12.12). Орфоепічно правильно не пом'якшувати шиплячі та сонорні приголосні перед [и], а говорити лише, інший, споживчий, виявиться, можливо, чималі, живуть. Також не плутати і з и: намірів, компліментів, дев'ятій. Часто трапляється таке порушення орфоепічних норм, як м'яка вимова приголосних перед [е], відповідно замість е говорять є: "Привіт! Це "Молодь.ua" і я, її ведуча, Леді Арміна" (Леді Арміна. ВТВ плюс. Молодь.ua. 19.12.2012); "Колеги по опозиції не поспішають форсувати події в парламенті" (Могилівський С. ВТВ плюс. Трохи особистого. 23.02.13); "О, та ви негр! Яка несподіванка!" (Жданова О. ХОДТРК "Скіфія". Молодіжний квартал. 14.11.12); "Ми не помітили таких кричущих відмінностей, правда?"; "Серед суперечностей її поведінки психолог відзначила декілька моментів" (Левандовська Т. ХОДТРК "Скіфія". Тема для обговорення – конфлікти. 21.11.12). Нормативною є тверда вимова приголосних перед [е]: леді, колеги, негр, відмінностей, суперечностей. Трапляється, що тележурналісти ігнорують роздільну вимову слів з апострофом: говорять п'ятниці, памятають, девятсот, п'ятнадцять, п'ять замість п'ятниці, пам'ятають, дев'ятсот, п'ятнадцять, п'ять (Могилівський С. ВТВ плюс. Трохи особистого. 23.02.13). Також порушено вимову при збігові приголосних, коли їх мовець "ковтає": преставників замість представників, робуду замість розбудуємо, грі замість гріх, повготу замість перевороту, оку замість року, сейозні замість серйозні (Могилівський С. ВТВ плюс. Трохи особистого. 23.02.13); сьодні замість сьогодні (Левандовська Т.ХОДТРК "Скіфія". Тема для обговорення – конфлікти. 21.11.12). Впливом російськомовного середовища, на нашу думку, зумовлені такі порушення вимови тележурналістів, коли замість українського [і] говорять [о]: "У нас сьогодні дуже особливий гість (правильно гість)" (Бунчук О. ВТВ плюс. Ранок з ВТВ плюс. 10.02.2013); або одзвінчення глухого [г]: "Фільм розповідає про ді-джея, який повністю оглух (треба оглух)" (Леді Арміна. ВТВ плюс. Молодь.ua. 18.11.2012); "Я склала рейтинг (правильно рейтинг) найнесподіваніших перших заробітків зірок" (Штигар К. ВТВ плюс. Молодь.ua. 19.12.12); "Напевно, в сучасному кінематографі (правильно кінематографі) немає популярнішого трека" (Штигар К. ВТВ плюс. Молодь.ua. 27.01.13); "Скромний наряд повністю задовольнить змію, що не терпить вульгарного (правильно вульгарного) вигляду" (Фролова О. ВТВ плюс. Молодь.ua. 27.01.13). Специфіка професії тележурналіста полягає в тому, що важливим є не лише те, що говориться, але й те, як текст доноситься до глядача. Неправильно вимовлене в ефірі слово може спотворити зміст і мати непередбачені наслідки. До того ж, будь-які порушення техніки усного мовлення миттєво позначаються на культурі мови журналіста і цілком обґрунтовано викликають недовіру як до нього самого, так і до результатів його професійної діяльності. Ю. Єлісовенко слушно зазначає, що "переважна більшість тележурналістів покладається на природну розвиненість техніки усного мовлення, а тому артикуляцією, дикцією та інтонаційною виразністю володіє на рівні пересічних громадян" [1, с. 169]. На жаль, на сучасному телебаченні за норму є демонстрація ораторами своїх мовленнєвих вад. Існує ціла низка причин, що зумовили цей стан речей. Однією з них є гонитва господарів деяких регіональних телевізійних каналів і програм за дешевизною, відтак в їхніх програмах працюють не ті, хто це робить краще за інших, а скоріше ті, хто з тих чи тих причин потрапив у безвихідь і згоден працювати за мізерну

платню. Отже, наслідки економічної кризи в країні, байдужість журналістів до власного мовлення не сприяють підвищенню культури і мовлення телебачення, збереженню української літературної мови, утвердженню її в статусі державної. Відсутність у переважної більшості телевізійних журналістів

---

Розділ II. Дискурс у міжкультурній комунікації

167

практичних навичок культури і техніки мовлення не сприяє розвиткові української літературної мови, скоріше навпаки – розхитує її основи, не дозволяє повною мірою використовувати її виражальні можливості.

ЛІТЕРАТУРА 1. Єлісовенко Ю. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці /Ю.Єлісовенко // Стил ь і текст. – 2001. – Вип. 2. – С. 169 – 170. 2. Супрун В.М., Супрун Л.В. Проблеми мовної компетенції журналістів / В.М. Супрун, Л.В. Супрун // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия "Филология. Социальная коммуникация". Том 21 (60). – Симферополь: Изд-во "Оджакъ", 2008. – С. 204 – 208.